

MÍSTO ÚVODU

Kterak si Máňa dala udělat nové zuby Mariusz Szczygiel

Našel jsem svůj deník z doby před dvaceti lety. Končilo staré Polsko, začínalo nové. Objevují se v něm:

Jméno premiéra Mazowieckého. Byl to první nekomunistický premiér ve Střední Evropě. V Polsku padl komunismus nejrychleji ze všech zemí našeho tábora a 8. června 1989 byl zvolen nekomunistický parlament.

Název *Gazeta Wyborcza*. Nezávislé bezpartijní noviny, první v naší části Evropy, vznikly měsíc před prvními svobodnými volbami v květnu 1989, kdy v Československu byl Václav Havel ještě ve vězení. Nastoupil jsem jako reportér do *Gazety Wyborczej* v době, kdy jsem ještě pracoval v jiném časopise – mládežnickém týdeníku *Na przelaj*.¹ Ten s komunismem padl.

Název „lístky na maso“. Od roku 1981 jsme v Polsku měli bony na minimální přiděl potravin, především na maso. V různých obdobích osmdesátých let se bez lístků nedal koupit ani toaletní papír, čokoláda, vodka, zápalky nebo cigarety. Toto zboží bylo pouze „na lístky“.

Tohle je příběh chlapce, který přecházel ze světa, v němž nebylo nic, do světa, v němž bude všechno.

Odstavce mého deníku se týkají prvních tří let po komunismu, ale jsem přesvědčen, že si během četby uvědomíte, drazí čtenáři střední Evropy, jak už jsme od těch let daleko.

14. 8. 89

Tenhle den si zapíšu. Vyšel jsem z redakce *Na przelaj* a na rohu ulic Wiejské a Prusovy jsem zažil šok.

Uzená vepřová panenka!

Takové dlouhé kusy, a skoro nikdo v krámě. Koupil jsem si jednu, aniž bych se o ni rval s jinými lidmi! Bez křiku! Bez ponížení! Kilo sedmdesát, dlouhá, voňavá, růžová. Je mi třiadvacet let a tohle je moje první opravdová vlastní vepřová panenka!

Lístků na maso jsem nikdy nevyužíval, posílal jsem je mamince do Zło-

.....

¹ Nejkratší cestou

toryje. Už čtrnáct dní nemáme lístky!!! Myslel jsem si, že se toho nikdy nedožiju.

Jedu autobusem 193 z náměstí Tří křížů na Sadybu, v autobuse se dotýkám masička pod šedivým papírem a potom zvedám prsty k nosu. Očichávám je. Úžasné! Ovšem tvářím se, jako bych si rukou podpíral bradu.

Doma jsem si svou trofej přitiskl k tváři. Jako by to bylo lidské tělo, jenže chladnější. Paní Nella, u níž mám pronajatý pokoj, říká: „Zabalte si to, položte to v ledniče až dolů a napište na to Mariusz, jinak by si dcera, až přijde, mohla pomyslet, že je ta šunčička naše.“ „Ne, paní Nello, já si ji nejdřív vezmu do pokoje.“

15. 8. 89

„Paní Nello, nemáte nějaké žaludeční kapky?“

„Mám. Nesnědla vám včera Danuška tu vaši šunku, proboha? Nějak ji v lednici nevidím.“

„Ne, určitě ji nesnědla. Nejlepší by bylo, kdybyste měla nějaký hořký bylinný likér.“

22. 10. 89

V rozhlase říkají, že nějaký člověk z Poznaně, 33 let, spáchal sebevraždu, protože přišel o práci. Nechal tu manželku a dvouleté dítě. Úřednice říká: Nezaměstnaní se stydí i za to slovo, píší radši „nepracující“. Volal jsem domů, tatínek říká, že je to hotová Katyň. Že kvůli těm změnám v Polsku přijdou o život ti nejlepší.

Ale soused tady ve Varšavě říká, že ti nejhorší. Kdo je slabý, ten odpadne. Jako v přírodě. „Zůstanou ti nejsilnější a společnost bude zdravější.“

7. 3. 90

Musím požádat Marka Trojanowského, aby nakreslil obálku pro příští číslo *Na przełaj*. Na té jeho poslední je žlutý sýr, který stéká z housky, a text: Co máš sníst dnes, sněz až zítra!

12. 3. 90

Včera vyhlásila Litva nezávislost. Odešla ze SSSR jako první. (Ruská ústava samozřejmě vždycky dovolovala odejít ze SSSR. Teoreticky.) A dnes (!!!) v 5 hodin ráno přijel kolega Litevec, Aurius. Píšeme si už dva roky, posíláme si desky, díky němu znám celý sovětský rock. Naservíroval jsem mu snídani na černém talíři. Říká: „No ne! Černé talíře!“ Vůbec ho nenapadlo, že někdo mohl vymyslet černé talíře. Že talíře mají takovou možnost. „Já myslel, že talíře jsou vždycky jen kvítkované.“

Mně se taky líbí. Koupil jsem je na ulici. Jedna stará paní je prodávala

před obchodákem Centrum, dcera je přivezla z Hamburku. Každý něčím obchoduje. Aurius říká, že v Polsku je jako v nebi. Kora prý byla s Maanamem v Litvě a před koncertem řekla: „Přijela jsem vám ukázat život.“

Má to znamenat, že u nás je už opravdový život?

13. 3. 90

Soused se ptá, jestli ten Rus, co přijel, nemá vrtačku. (!!!) „Proč by měl vozit vrtačku? Přivezl mi nádherné album o umění.“ „Ale vrtačku taky mohl přivést,“ říká ten soused. „Kdyby ji měl, dobře bych mu ji zaplatil.“

14. 3. 90

Volám do Złotoryje, maminka říká, že tatínek se ptá, jestli má ten Rus z Litvy s sebou vrtačku... „Ale mami, on je Litevec,“ říkám. „No dobře, ale jestli má vrtačku, tak ji nikomu jinému neprodávej.“ „Ale mami, my se bavíme o filmech, protože dnes je zrovna filmový festival Konfrontace a my máme lístky do kina, jdeme už na třetí film...“

„No dobře, ale tatínek chce vrtačku...“

„Rainman...“

„Jurku, slyšíš? Nějaká vrtačka Ejmen... Ale ne, tatínek říká, že by měla být sovětská.“

Odcházíme do kina a pan Stefan se ptá: „A bormašina u vas jest?“

15. 3. 90

Jsem zase v *Gazetě Wyborczé*. V redakci vzrušení: Rusové dnes přiznali Katyň. Tedy – Gorbačov to v Moskvě přiznal Jaruzelskému.

Hanna Krallová, která řídí naše oddělení reportáže, říká, že má námět. Dohodil jí ho režisér Titkov. Ředitel psychiatrické kliniky musel propustit 25 lidí najednou a sám se zbláznil.

16. 3. 90

V obchodech je vrtaček spousta, nač shánějí ruské?

V městském záchodku (v tom průchodu pod Rotundou) jsem dnes koupil takovou nějakou smetanu nebo možná mléko. Do kávy, v prášku. Prodává to tam hajzlbába. Má spoustu hnědých skleniček. Holandské, nepřečtu přesně, co je na nich napsáno, ale krásně se to rozpouští. Aurius si vezme dvě skleničky pro manželku. Říkal, že v Litvě mají teď mléko jen na recept. „U nás na Lenina nikdo nevěřil, lidé nejsou takoví, jak se předvádí v televizi. Kdo by ostatně věřil tomu, že jablko pro dítě se dá koupit jednou za čtrnáct dní?“ říká.

„Ale u nás to jednou taky bude takové jako u vás,“ zasnul se.

Jenže u nás je to na draka. To říká každý.

18. 3. 90

Paní Hanna Krallová říká: „Pane Mariuszi, ta smetana do kávy je skvělá, taky ji teď používám do nescafé.“

„Trocha radosti ze života,“ říká.

V redakci nás navštívila Irena Morawská. Chodící slunko. Řekla, že chce napsat něco o maklérích, že už se zaučují. Musel jsem si to slovo třikrát zopakovat, protože mi z toho vyšla „makrela“. „Ne, nebudu psát o rybárně,“ směje se Irena. Když jsem přišel z redakce domů, ještě pořád jsem si opakoval m-a-k-l-é-ř. Co nejrychleji. Asi desetkrát.

19. 4. 90

Moskva Litvu potrestala. Zastavila jí dodávky plynu.

22. 4. 90

Poprvé jsem si koupil kiwi. Vypadá to jako brambora, ale uvnitř – no něco úžasného!

23. 4. 90

Kolegyně reportérka z *Gazety* slyšela, jak jedna paní z továrny říká: „Ukázala jsem dceři nádherné uzeniny za výlohou uzenářství. Prozatím se jen díváme, ale jednou na nás taky přijde řada.“

Krallová: „Paní Ireno, seznamte se s tou ženou blíž, popište tu továrnu, a nejlepší by bylo, kdybyste popsala, co mají v ledničkách dělnice z nějakého oddělení. Každé musíte do ledničky nakouknout!“ (Ta má ale nápady! Irena říká, že to udělá.)

28. 4. 90

Strašná spousta lidí postává (posedává) na ulici, každý má nějaký svůj důvod.

Varšava je plná. Lidi na každém rohu. Nejsou to žebráci. Ale někteří taky. Všichni sedí a tváří se důležitě jako nějakí Poslové.

V průchodu pod Rotundou stojí Monika (zeptal jsem se jí, jak se jmenuje). Hlavu má vždycky zabalenou do šály (tmavě červené), která jí sahá až po oči. Třeba nemá zuby? Sedí tu už půl roku. „SOS pro potřebné. Sbíрка pro nezaměstnané a pronásledované.“ Hajzlbába ze záchodků (ta, co mi prodala smetanu) jí říká Syphilis. Monika vyšívá dečku na zeď, protože kdyby seděla nečinně, nikdo by jí žádné drobné nedal. Teď právě vyšívá slovo Solidarita, aby udělala dobrý dojem („Solidaritu lidi pořád ještě kupují,“ řekla, když jsem k ní došel.) Ještě vyšije čtyři hlavy: Bushe, Gorbačova, Wałęsu a Havla.

30. 4. 90

Hanna Krallová byla ve Wiskitkách (vesnice). Říká, že se tam všichni čehosi bojí. Starosta se bojí, tajemník se bojí, zaměstnanci se bojí, hokynářka se bojí, učitelka se bojí. Říká, že to rozhodně musí říct premiérovi Mazowieckému, protože není dobře, když se všichni bojí.

4. 5. 90

Všude jsou žebráci, ty jsme za komunismu nikdy neviděli. Na Jeruzalémské třídě sedí chlap na zemi. Zarostlý, chce si naspořit. „Nemám peníze, nemám byt. Jsem nositel HIV...“ Vedle něj stojí lavička. Říkám mu, aby si sedl na tu lavičku, že by neměl sedět na chodníku, protože by se snadno mohl nasytnout, i lehké nachlazení může AIDS zhoršit. Ale on že prý si nesedne. „Chcete se zničit?“ „Ale pane, copak si někdo všimne člověka na lavičce?“

To je fakt, člověk sedící na zemi je něco jiného, snáz se o něj zakopne.

5. 5. 90

Dnes vyšlo 18. číslo *Na przelaj* a nevíme, kdy bude další. Není papír. Vydavatelství je na tom špatně. Jacek Szmidt, zástupce šéfa, tvrdí, že zatím můžeme psát, kde chceme. Asi přestoupím do *Gazety* nastálo.

A toaletní papír je k dostání všude!

Vzpomínám si, jak jsem byl na podzim 1986 v Knurowu na reportáži. Než jsem došel k rodině, o níž jsem měl psát, spatřil jsem dlouhou frontu, asi sto lidí, protože do krámu zrovna přivezli toaletní papír. Dítě, co tam stálo s maminkou, asi čekalo už dost dlouho, protože začalo křičet: „Mami, copak musíme kakat?!“

6. 5. 90

Všude je na prodej maso!

Na ulici, na chodníku, na zdi. Varšavské ulice jsou plné masa a uzenin.

Kde bylo všechno to maso za totáče? A kde se tu vzalo TAK NAJEDNOU? V Powsińskiej ulici stojí sedlák s traktorem a vlekem. Na dně má slámu, na slámě folii, na folii – klobásy. „A co hygiena, pane?“ ptá se dáma ve fialovém klobouku. „Hygienu mám, ale na bakterie jsem si uřízнул větvičku.“ Farmářské klobásy prodává za 25 000 zlotých za kilo. Kdežto jiní za 30 – 32 000.

Když napíšu malou reportáž do časopisu *Na przelaj*, můžu si koupit kilo klobás. Když ji napíšu do *Gazety*, koupím si dvě kila.

Chodím po tom tržišti a všechno si píšu. Co všechno si lidé nepovídají!

8. 5. 90

Paní Nelle selhává paměť (84 let). Díky tomu říká zajímavé věci. Ptám se

jí, jestli jí nevadí, že v noci píšu na psacím stroji, ale ona odpovídá: „Jen si pište, pane Mariuszi. I když to třeba slyším, tak to hned zase zapomenu.“

1. 7. 90

Jsem v Złotoryji. Ode dneška zdražil plyn, elektřina, topení, poštovní známky, dokonce i poplatky za televizi. O 50, 80 až 100 procent. „To je konec světa,“ říká moje matka. „To je likvidace lidstva,“ říká sousedka.

Zaslechl jsem moudrou větu: „Komunismus nespravedlivě dělil bídu, kapitalismus nespravedlivě dělí bohatství.“

Tatínek recituje: „Nezaměstnanost – inflace – demokracie.“ Pro něj je to totéž. Obviňuje demokracii ze všeho nejhoršího. Kdysi z toho obviňoval komunismus.

2. 7. 90

Když jsem se ze Złotoryje vrátil do *Gazety Wyborczej* do Varšavy, vycítil jsem zásadní rozdíl. V redakci NIKDO nepochybuje o tom, že je dobře, že komunismus padl. Ale jakmile vyjdu ven, valí se na mě těch cizích pochybností spousta. Jako by se na mně chtělo usadit hejno špačků. No, ale nemůžu přece pořád sedět v redakci.

3. 7. 90

„Vláda je špatná, Wałęsa zradil, Mazowiecki je slaboch, Kwaśniewski patří před soud, Michnik je komunista, Wujec je neloajální, všude jsou samí Židi!“

Ten článek jsem si vystříhl z měsíčníku *Konfrontace*.

Koupil jsem si kontaktní čočky. Jenže bez brýlí vypadám jako běloruský rolník, kterému vzali pluh.

15. 7. 90

Přihlásil jsem se na reportáž o mase. Kolegyně říká, že je to skvělý námět, protože vyšly nové předpisy, jelikož nedostatek hygieny je katastrofální. Mirowská tržnice, 17.30 h., žena (jíž už zbylo jen kilo hovězího, které je ochotna dát skoro zadarmo) po celý den prodávala maso na lakovaném stolečku od televizoru, bez ubrusu. Říká, že lak se dobře myje. Upozorňuji ji, že prodává bez zástěry. Ohradí se: „Svetřík mám přece čistý!“

Strážníci pokutují prodavače za to, že prodávají v místě k tomu neurčeném. Směšně nízké pokuty – 3000 zlotých. Někteří vesničané vydělají za den až jeden a půl milionu!!!

29. 7. 90

Hanna Krallová vypráví, jak poblíž jejího bytu na Ursynowě právě otevřeli

obchod IKEA, vidí ho z okna. Neuvěřitelně dlouhé fronty. Co tam mají? Jak vypadá ten švédský vkus?

4. 9. 90

Ve Złotoryji. Sousedka vypráví: „x. pracuje v továrně na boty. Ale lepidlo na boty už z továrny ven nevynáší. Je těhotná a nechce, aby její dítě jednou kradlo.“

Přijel jsem sem proto, abych se „někde v Polsku“ (a tedy nejraději v rodném městě) porozhlédl, zda se změnila škola. Změnili se ředitelé? A pokud jsou noví, tak kde se vzali?

5. 9. 90

Dnes je mi právě 24 let.

Příběh ředitele gymnázia v Złotoryji. Málem jsem šel k zemi. Koncem školního roku 1989/1990 se profesorské sbory mohly zbavit ředitelů – těch nekompetentních anebo členů partaje. Tomu našemu, členovi partaje, se říkalo Hnida. V roce 1983 nutil děvčata, aby dělala předtanečnice na tancovačkách Svazarmu, a ta, co nechtěla, se pokoušel trestat. (Dokonce o tom psal ilegální *Svobodný hlas*.)

A teď?

Na stěnu své kanceláře si pověsil vlastní fotografii od prvního svatého přijímání a profesori mu vyslovili důvěru.

6. 9. 90

Úžasný námět! Ale ne můj. Čtu *Kontrasty*, příběh 45letého Benedikta, tajemníka komunistické strany v Białystoku. Matně si vybavuje, že Sejm zrovna tleskal premiérovi Mazowieckému jak najatý – a jemu se víc a víc zatmívalo před očima. Jakási síla ho vyhnala od televizoru, odešel z domova tak, jak byl, a prošel půl Polska. Jeho žena ho začala hledat, nakonec ho našla v Dolním Slezsku.

Mám u rodičů všechna čísla *Kontrastů* a *Reportéra*. Dva reportérské časopisy, no ale teď... Nenacházím v nich skoro žádné reportáže o tom, co se v Polsku stalo. Dělají rozhovory o demokracii, transformaci, inflaci. S profesory. Náměty reportáží jsou jasnovidci, reinkarnace, sekty, vraždy...

(Helena Łuczywová říká, že to my máme slovo – to znamená já, Grzesiek Górny, Smoleński a ostatní. A se mnou a s G. G. má podepsat zvláštní smlouvu, abychom se měli v *Gazetě* dobře.)

16. 9. 90

Tak konečně vyšlo další číslo *Na przelaj*. Po třech měsících pauzy, od června. Není papír, nejsou peníze.

Dopis od Lidie M.: „Šokující rok 1990 mi nedovolil kupovat si váš časopis. Každé číslo bylo dražší o několik set zlotých.“

Jenže než jsme její dopis stačili otisknout, bylo už všechno dražší o několik tisíc zlotých! Vaše zážitky jsou minulostí, slečno.

V televizi říkají, že ve srovnání s únorem minulého roku vzrostly ceny o více než 1360 procent. Takovou máme inflaci.

Usadil jsem se v *Gazetę Wyborczę* a už v ní zůstanu.

17. 9. 90

Přivedl jsem do redakce Tochmana. Je mi jasné, že by měl pracovat tady. Hanna Krallová četla jeho reportáž na jeden a půl strany 1 minutu. Něco tam opravovala 3 minuty a za 7 vteřin na ni napsala: „Okamžitě přijmout!“ Byl překvapený. Vzali ho během 4 minut a 5 vteřin, v takovém tempu. Povídám mu: „Vojtku, to datum si zapiš.“ Přijímala ho kratší dobu než mne!

Mám pocit, že se mi podaří všechno, co chci. Mám právo si to myslet?

21. 9. 90

Ve státních školách zavedli hodiny náboženství. Kolegyně mi přinesla dopis od matky malé holčičky, kde píše, že učitelka ze školní družiny dělí děti na „boží“ a „neboží“.

Dvěma devítiletým dětem řekla, že „boží“ nejsou, protože sedí ve školní družině, místo aby šly na náboženství. „Jděte se zeptat pana katechety, jestli vás, hříšníky, ještě přijme do hodiny, jinak onemocníte strašlivou chorobou,“ postrašila je. Dívku týden nato bolelo před náboženstvím břicho, a tak jí řekla, že za týden jí toho bude bolet ještě víc.

Jdu do té školy. (Mám námět!) Ředitel mi říká, že to paní učitelka myslela dobře, chtěla, aby děti projevíly zájem o katolickou víru. Ale už dostala napomenutí. Sešel jsem se s rodiči. Nebyli zajedno. Matka jiného žáka řekla, že by se nic nestalo, kdyby děti z družiny také chodily na náboženství, možná by se poučily o vznešených věcech. Otec osmiletého děvčátka mi řekl, že sice věřící je, ale na hodiny náboženství už dítě nepošle. Děvčátko, jindy upřímné a veselé, se totiž vrátilo ze školy uplakané a smutné. Zavřelo se v koupelně a nechtělo s nikým mluvit. Poté se nechtělo vykoupat. Když je maminka myla, plakalo, že „přijde do pekla“... Vyšlo najevo, že ten den řekla paní katechetka dětem, že by se neměly dotýkat svého pohlaví, jinak že skončí v pekle.

3. 10. 90

Kolegyně Lidka Ostałowska byla v nějakém městečku (Ploňsku?) a viděla tam velký nápis: KOMUNISME, VRAŤ SE! Když mi to řekla, udělalo se mi na-

nic. Jako by přinesla nejhorší zprávu roku. Jako by mě někdo udeřil. Řekla: „Tabu padlo,“ a nic víc nedodává.

SOLIMARNOST – takové nápisy se objevují.

„A nejhorší je, že není na koho nadávat, protože už máme svou vládu, nekomunistickou.“ (Skvěle to vyjádřila Jagienka Wilczaková v *Polityce*, má dobrý sluch, ženy píšou lepší reportáže.): „Šéf je v Solidaritě, ale podniku hrozí bankrot.“

9. 12. 90

Prezidentské volby. „Ti dva bojují každý za sebe, ale Staś Tymiński bojuje za vlast,“ říká mi maminka do telefonu. A hlasuje pro něj.

20 hod. Jsem ve štábu Tymińského v Paláci kultury. Mám poslouchat a telefonicky posílat zprávy do *Gazety*!

Poslouchal jsem, ale neměl jsem to jak poslat. Byl tam telefonní automat, jenže já neměl žeton „A“.

30. 1. 91

Po Hanně Krallové mám novou šéfkou. Małgorzata Szejnertová je chladnější, ne tak sebejistá jako paní Hanna, možná proto, že je nová. Říká, že zajímavé náměty leží na příklad na ulici Sobieského. Banány tam na chodníku prodává absolvent filozofické fakulty. Co dnes dělají absolventi filozofie? Mám prozkoumat absolventy jednoho ročníku.

4. 2. 91

Małgoška (Szejnertová, prý si máme tykat jako v Americe, ale mně to neleze z krku, je jí přece asi tak 35 let, copak můžu ženě v tom věku tykat? To se přece nesluší.) říká, že se jako reportéři musíme snažit, aby si lidé na strach zvykli. Strach má většina lidí. Můžeme všemu rozumět lépe než oni, ale nesmíme je z toho vynechat. Musíme ten jejich strach pokaždé rozptýlit. To je úkolem reportéra.

Nedávno se vrátila z Ameriky. Její syn chodí sice teprve do sedmé třídy, ale už mu kupuje byt, který zatím pronajme. Dala mi námět: Považují už lidé byt za investici? A mají na něj jen ti, co se vrací z emigrace? Je spousta inzerátů: „Emigrant koupí... Emigrant hledá...“

Vyprávěla nám o kreditní kartě. O takové kartě jsem četl v románu Susan Sontagové. V Polsku má banka BIG ještě letos první karty vydat a bylo by dobré seznámit se s někým, kdo takové karty bude užívat, a napsat o něm reportáž. „No vidíte, čekají na nás moderní náměty, a ne jen bída,“ předpovídá Sz.

7. 2. 91

Majka se zašla podívat do IKEA na Ursynowě. Nábytek nádherný, říká, ale ty podmínky prodeje... V pavilonu vůbec není topení, prodavačka měla potíže s vypsáním účtenky, protože jí zamrzala propiska. Majka přesvědčila kolegu Tochmana, aby si tam koupil dvě lenošky, drátěné! No, Aurius by řekl, že tohle je teprve nebe. Je to pro něj asi větší bomba než ty talíře.

Zavolal jsem paní Hanně Krallové (zatímco jsme telefonovali, napočítala z okna 230 lidí ve frontě před vchodem) a zeptal se, zda je dobrá první věta mé reportáže o IKEA:

„Lidé si stoupli do fronty na krásu.“

„Lidé stojí na krásu‘ bude znít lépe,“ řekla mi. „Věta musí být rychlá. Nastala doba, kdy musíme psát rychleji.“

18. 2. 91

Kdekdo si chce u Tochmana sednout do těch drátěných křesel.

22. 9. 91

Złotoryja. Chci si promluvit o volbách do parlamentu, ale tady to NIKOHO nezajímá. Uplynuly dva roky nového Polska a každý na ně kašle. Můj strýc říká našťvaně: „Vždycky jsem měl vlastní politický názor, ale teď se musím s hanbou přiznat, že žádný nemám. Máme tolik politických stran, že se v nich člověk nevyzná.“

Manžel mé sestřenice, absolvent techniky, si otevřel velkoobchod a zásobuje čtrnáct obchodů. Tomu říkám talent! „Ale pokud jde o volby, tak nevím vůbec nic,“ říká. Paní Krista taky neví, pro koho hlasovat, ale prosí mě, abych napsal: „Práci bych dávala mladým, ne starým. Starý se napije, lehne si do příkopu a bude spát, kdežto mladý, když nebude mít práci, začne vyvádět, a to je nebezpečnější.“

23. 9. 91

Večer si zapisuji výrazy z televizního „volebního studia“. „Tati,“ provokuji otce, „co je to elektorát? V televizi se pořád mluví o elektorátu.“

„Copak já vím? Asi nějaká mašina...“

Zítřejší se budu lidí vyptávat, jestli rozumějí slovům, která používají politici a novináři ve volební kampani do parlamentu.

24. 9. 91

„Vytváření alternativy pro společnost.“ To znamená, že „bude ještě hůř,“ řekl zámečník.

Elektorát. Zeptal jsem se lidí ve dvou továrnách, na tržišti a v hotelu. NIKDO to nevěděl.

„Elektorát? To bude něco z vlády,“ řekla prodavačka ze stánku.

„To musí bejt něco elektrickýho,“ řekl prodavač jablek na trhu.

Lidé vůbec nechápou, co se jim říká. Geremek se vyjádřil ve *Wprost*, že ještě nedorostli k demokracii. Samozřejmě že ne! Copak jim někdo pomohl? Z případu s Tymińským nikdo nevyvodil důsledky.

Božena Matecká, naše lékařka: „Mám sice vysokou školu, ale z televize jako by na mě mluvilo UFO.“

31. 12. 91

Silvestr u Tochmana, tančil jsem s Beatou Pawlakovou, i když tancovat neumím, příšerně jsem sebou vrtěl. Lidka uvařila postní baršč. A Pawlačka celou noc vykládala o Francii. „Mariuszíí, to ve Francii...Mariuszíí, to ve...“ Je milá, ale piští tak tenkým hláskem, že to člověku leze na nervy. Vyprávěla nám o Minitelu. Systém: několik lidí se spolu baví prostřednictvím počítačů. A ona tam ty hovory CENZUROVALA! Přerušovala ty lidi, když říkali něco nevhodného. Cenzura ve Francii! Ještě nikdy jsem nebyl na Západě. Před armádou jsem se schovával pět let, ale bez povolení armády člověk cestovní pas nedostal. Sejm sice tenhle zákon zrušil, jenže teď zas na to nemám. Tím chci říct, že mám na cestu do SSSR (dnes Rusko), a proto tam s Darkem často jezdíme. V antikvariátě v Oděse jsem si koupil krásnou kovovou cestovní ikonku z 18. století, stála tolik co měsíční plat na Ukrajině – 2 dolary.

9. 1. 92

Jel jsem do Mławy.

Prolistoval jsem *Gazetu* z doby před půlrokem. Pogrom... Výbuch nenávisti k cikánům. Mladý Rom způsobil nehodu na přechodu pro chodce, zmrzačil dívku na celý život, a její snoubenec zemřel v nemocnici, protože ho přejeli! Lidé zničili 17 romských domů a spoustu bytů. Ničili je dva dny bez oddechu. Zavřeli 21 Poláků. Mława se stala symbolem všeho, co je v národě nejhoršího.

„Mariuszi, v Mławě se stal zázrak,“ říká mi Małgorzata Szejnertová. Otevřeli tam americkou montážní halu televizorů Otake. Soukromou! Patří panu Niemczyckému, který je na seznamu nejbohatších Poláků na pátém místě.

Jel jsem tam. V montážní hale... něco fantastického. Na podlaze kovral jako v saloně, barevné kombinézy, stěny v koupelnách vykachlíkované TMAVOMODŘE. Šok. A nad umyvadly místo kohoutků západní pákové baterie, které nikdo neukradl. (Nevěděl jsem, jak se s takovou pákou zachází.) Pochlubili se, že se v jejich továrně nekrade. Nic. Zpočátku se tři dělníci pokusili propašovat ven součástky k televizorům, ale byli hned propuštěni.

Denně volají lidé a ptají se, jestli by pro ně nebyla práce. Na jedno místo po člověku, který kradl, čeká 302 uchazečů.

Zapsal jsem si geniální větu.

Jedna žena prý ve výrobní hale radila druhé: „Poslyš, Máňo, tady u nás ve fabrice je to tak krásný, že si musíš dát udělat nový zuby.“

Když jsem vycházel z haly, požádal jsem vedoucího směny (Zbigniew Siemianowski), aby mi vysvětlil, jak je možné, že se lidé v tomhle závodě tak rychle změnili.

„Když si člověk postaví hlavu, uplácá si svou mentalitu za jediný den.“
(Rozuměj: když jsou peníze – pomyslel jsem si.)

O dvacet let později

Reportáž je vyprávění o tom, co se doopravdy stalo.

Předkládám vám šestadvacet reportáží o dvaceti letech nového Polska. Jsou tu texty vynikající i dobré. Slavné i zapomenuté. Ale nenajdete tu reportáže o velké politice a aférách. Nenajdete tu texty, které byly otištěny v jiných antologiích. Je to můj osobní výběr reportáží o tom, kde začalo a kam dospělo nové Polsko. Ne to, které vidíme v Sejmu, ani to z hlavních stránek novin. Spíše Polsko, které si muselo „svou mentalitu uplácet za jediný den“.